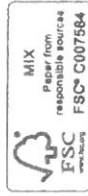

JUSTIN MARKUSSEN-BROWN

BARNETS SPROGTILEGNELSE og pædagogisk praksis

- en introduktion

Barnets sprogtilegnelse og pædagogisk praksis
– en introduktion
Af Justin Markussen-Brown

© Turbine 2017
1. udgave, 1. oplag

Omslag og sats: Peder Hovgaard
Foto side 134: Wikipedia
Tryk: ScandBook AB, Sverige

Alle rettigheder forbeholdes
ISBN 978-87-406-1490-9

www.turbine.dk

støttelse af sprogdudvikling er faktisk ret ligetil, når man har skabt sig et overblik. I denne bog finder man også mange praktiske tips, men der er også god plads til egen kreativitet og egne konkrete aktiviteter.

Jeg ønsker læseren held og lykke med arbejdet.

INTRODUKTION

Mysteriet om, hvordan børn lærer sprog

Hvor man finder mennesker, vil man også finde sprog. Sproget er nemlig en af de ting, der kendetegner vores art, og så vidt vi ved, er der ikke andre arter end os, der kommunikerer med sprog, som vi kender det (Herrmann, Call, Hernandez-Lloreda, Hare & Tomasello, 2007). Når man ser på verdens sprog (og der er over 6000), kan man konstatere nogle lighedstræk. For det første er alle sprog komplekse systemer, hvor man bygger mindre sproglodser sammen med regler for at danne ord og sætninger. For det andet er alle sprog produktive. Det vil sige, at sprogbrugeren kan manipulere sproget til at udtrykke nye og unikke ting – vi er ikke bundet af et lukket antal faste sætninger. Tværtimod er vi i stand til at artikulere ord og sætninger på alle mulige tanker, hvilket jo er et godt værktøj, især når vi skal forklare nye ideer, koncepter, opfindelser, og så videre. Med sprog kan vi dele komplekse tanker, ideer og planer med hinanden, hvilket gør, at vi kan samarbejde på et niveau langt over, hvad andre dyrearter kan. Sprog er kort fortalt centralt for, hvad og hvem vi er som art.

Sprog er også flydende og ændrer sig konstant, især hvis man betragter det over tid. Forskellige sprog låner ord fra hinanden, ændrer på deres egne grammatiske regler, påvirker hinanden. De lever, kort sagt, deres eget liv. Men selv om sprog er på den ene måde er meget frit, så er sprog også regelret. Hvis man bryder

Sprog lærer
kommunikation

KAPITEL 1

HVAD ER SPROG?

Denne bog er en introduktion til, hvordan børn tilegner sig sprog. Men før vi kaster os ud i at undersøge dette spørgsmål, skal vi overveje, hvad det egentlig er, som børn tilegner sig, når de tilegner sig et sprog. **Hvad er sprog?** Hvis vi kigger rent deskriptivt på sprog, så kan man sige, at sprog er en kompleks form for kommunikation, hvor sprogbrugeren anvender regler til at sætte mindre klodser for at udtrykke sig. For langt de fleste mennesker i verden er sprog noget, man *taler* og *hører*. Sproglyde er de mindste klodser, som man manipulerer og sætter sammen for at danne ord, og ord sættes sammen i sætninger. For et mindretal af mennesker i verden – fx døve mennesker og deres familier – *tegner* man sprog med *tegn*sprog. Her sammensætter man synlige tegn i stedet for sproglyde, men systemet tjener præcist det samme formål som talesprog. Denne bog handler ikke om tegnsprog, og når jeg derfor refererer til sprog, så refererer jeg til talesprog, medmindre jeg specifikt skriver, at jeg refererer til tegnsprog. Når det er sagt, er det vigtigt som udgangspunkt at vide, at tegnsprog også *er* sprog. Ligesom russisk, japansk og grønlandsk er forskellige talesprog, så findes der også mange forskellige tegnsprog. For eksempel taler døve i USA *American Sign Language*, imens de

bare en enkelt sprogregel, risikerer man, at ingen vil forstå, hvad man siger.

Sprog er også økonomisk og skærer rutinemæssigt ned på det unødvendige. For eksempel er der sjældent to ord på et sprog, som betyder præcis det samme ting (Markman, Wasow & Hansen, 2003). Ligeledes er sprog forandringsparat, hvis det gør kommunikation lettere. Her er et godt eksempel, hvordan man på mange sprog kan tage et navnord og gør det til et udsagnsord. På dansk er der for eksempel noget der hedder 'en pisk', og på et tidspunkt indførte man ordet som et udsagnsord, 'at piske', som betyder at slå med en pisk. Den samme proces finder sted i dag, når man tager et nyt ord som 'facetime' eller 'snapchat' og gør dem til udsagnsord, når man siger: "Vi facetimeede i går aftes," eller: "Jeg sidder og snapper med Jonas." At facetime eller at snapper/snapchatte er derfor ret nye udsagnsord – men de er legitime, fordi konstruktionerne følger sprogets regler, og vi bruger dem i vores talesprog.

Selv om vi kan drage mange logiske konklusioner om sprog ved at kigge på sprogets overflade, er der mange andre spørgsmål inden for lingvistik, som er sværere at besvare, når man bevæger sig ned i detaljerne. Hvordan fungerer de enkelte sprog? Er der fællestræk mellem sprogene? Hvornår opstod sprog hos mennesker? Og – et af de allervigtigste spørgsmål – hvordan tilegner børn sig sprog? Børn kan ikke tale eller forstå sprog, når de bliver født, men over tid erhverver de sig denne færdighed. Hvordan gør de det?

Denne bog handler netop om dette emne – om *hvordan* børn tilegner sig sprog. Bogen henvender sig til pædagoger og pædagogstuderende, som er centrale personer i forhold til børns sprogtilegnelse, for hvem udover forældrene selv tilbringer mere tid sammen med småbørnene? En større indsigt i børns sprogvikling gavner pædagogens praksis meget konkret, da sprogtilegnelse i vidt omfang netop sker, mens barnet går i dagtilbud. Samtidig bliver pædagogen i stand til at identificere, når barnet

fx udvikler sit sprog for langsomt eller uhensigtsmæssigt. I forhold til pædagoguddannelsen adresserer bogen alle de faglige kompetencemål, som er angivet i pædagoguddannelses seneste bekendtgørelse.

Denne bog handler om praksis

Denne bog er ikke noget teoretisk værk. I bogen formidler jeg den forskningsbaserede viden, som er relevant for at opnå en sprogpædagogisk praksis af høj kvalitet, som læner sig op ad empirisk forskning af, hvordan børn tilegner sig sprog, og om hvordan pædagoger understøtter sprog i dagtilbud. I kapitel 1 giver jeg en meget kort introduktion til en række forskellige sprogteorier. Men jeg har bevidst holdt den del af bogen kort – både fordi det er meningen, at bogen skal være en kort introduktion og guide, men også fordi den empiriske forskning om, *hvordan man gør i virkeligheden*, er det centrale i forhold til netop pædagogisk praksis. Dermed ikke sagt, at teorien ikke er vigtigt – empirisk forskning er altid baseret på eller afprøver en eller anden teori. Men teori i sig selv gør ikke nødvendigvis en pædagog dygtig til at interagere med børn i en sprogligt understøttende praksis. Man kan sagtens kende alle teorierne og samtidig være barnets allersidste valg som tillidsperson blandt pædagogerne.

Min egen baggrund præger også denne bog – indrømmet. Jeg er selv uddannet lingvist og uddannet primært i Nordamerika, hvor lingvistikken nok er mere traditionelt orienteret (og strukturalistisk), end den er i Danmark. Når det så er sagt, vil jeg mene, at min sande ekspertise (hvis jeg må kalde den det) faktisk ligger i pædagogisk efteruddannelse og kompetenceudvikling. Mit forskningsarbejde har altovervejende beskæftiget sig med, hvordan man som pædagog kan understøtte sprogtilegnelse i praksis, og det er det perspektiv, jeg forsøger at bevare gennem hele bogen.

døve i Storbritannien taler *British Sign Language*, det vil sige, at de taler to forskellige sprog, selv om de hørende i begge lande taler engelsk.

En anden ting, vi kan sige om verdens sprog, er, at de bruges på måder, som er *konventionelle* og *systematiske*. Konventionel betyder, at alle, der taler det samme sprog, er mere eller mindre enige om, hvad der hører til sproget. For eksempel er th-lyden, som vi kender fra det engelske ord 'theatre' ('teater'), en accepteret sproglyd på de fleste engelske dialekter, imens alle danskere er enige om, at th-lyden ikke kan indgå i et dansk ord (og ikke overraskende har mange danskere svært ved at udtale th-lyden, fordi de ikke er vant til at udtale den). Systematisk betyder, at man manipulerer sprogets klodser på en regelmæssig og forudsigelig måde. Det er vigtigt, at sprog er systematiseret, og at folk bruger de samme regler, for ellers ville de ikke kunne forstå hinanden. For eksempel er der en grammatisk regel på dansk, som gør erklæringer til spørgsmål, hvis man flytter udsagnsordet til starten af sætningen.

(1.1) Jeg **kan** hjælpe dig. → **Kan** jeg hjælpe dig?

Den store kat **spiser** maden → **Spiser** den store kat maden?

Forestil dig, hvor forvirrende det ville være, hvis folk brugte deres egne regler for at danne spørgsmål:

(1.2) Jeg kan hjælpe dig → *1)Hjælpe jeg kan dig?

Når alle fra et sprogsamfund bruger de samme konventioner og systematik, er sprog et forrygende kommunikationsværktøj, der gør det muligt at sige komplekse ting. Imidlertid kan det være meget besværligt for to mennesker at kommunikere med hinanden, hvis de ikke bruger de samme konventioner

1) * Betyder, at noget er ugrammatisk.

og systematik. Skandinaver kan opleve dette problem, når de taler indbyrdes på deres respektive sprog. Jeg kan huske, at jeg engang sagde på dansk til min svenske vens unge datter: "rolig nu", fordi hun blev urolig på en skattejagt ude i en svensk skov, da hun troede, at vi blev jaget af en heks. Hun svarede prompte med noget i retning af: "Der er intet roligt ved det her!" Det var i dette øjeblik, at jeg huskede, at 'rolig' betyder 'sjov' på svensk. Kort sagt deler dansk og svensk ikke den samme konvention og systematik i forhold til ordet 'rolig'.

En definition af sprog

Basale observationer af verdens sprog giver os et overordnet billede af, hvad verdens sprog kan, og hvordan de fungerer på overfladen, ligesom en hurtigt gennemgang af verdens biler ville afsløre, at de for eksempel alle kører på hjul. Men ligesom et bil-lede af en bil intet fortæller os om, hvad der ligger under motor-hjelmen, så er vi også nødt til at grave dybere i sprogets essens, hvis vi vil opnå indsigt i, hvordan det sproglige maskineri fungerer under overfladen. Problemet her er ofte, at når filosoffer, lingvister og andre forskere graver dybere ned i spørgsmålet om, hvad sprog mere overordnet er, så er de ikke altid enige om, hvad sproget i det hele taget er for et fænomen. Er det nok at sige, at sprog "bare" er systemet af talesproglige enheder, der kommer ud af en sprogbrugers mund? Eller er sprog meget mere end bare et koldt system af ord og grammatik?

Mange har nok lagt mærke til, at vi mennesker tænker på det samme sprog, som vi taler. Den sovjetrusiske psykolog, Lev Vygotsky, mente for eksempel, at sprog er nødvendig for at tænke bevidst, men at evnen til at tænke med sprog bliver tilegnet i barndommen igennem en *internaliseringsproces* (som for øvrigt også skulle forklare, hvorfor småbørn har en tendens til at tænke højt) (Vygotsky, 1978). Det vil sige, at vores evne til at tænke

bevidste tanker vokser, i takt med at vi tilegner os sprog som børn. Vygotsky mente desuden, at intelligens var forbundet med sprogkompetence, en idé, der fint demonstrerer, at en diskussion af sprog hurtigt kan blive til en diskussion af det menneskelige sind. Problemet med en meget stor og rummelig opfattelse af sprog er, at man pludseligt er langt væk fra nogle af de praktiske applikationer af sprogstudierne, som for eksempel hvordan man understøtter et barn med talevanskeligheder. Hvordan kan vi håndtere vores definition af sprog, sådan at vi både kan behandle de større spørgsmål om sprog, og samtidigt arbejde med sprog på et mere praktisk plan?

En løsning på denne problemstilling kom fra den svejtsiske lingvist, Ferdinand de Saussure², som er en helt central skikkelse inden for lingvistikken. Saussures arbejde var med til at danne selve grundlaget for den moderne lingvistik (se Saussure, 1913). I stedet for at lave en altomfattende definition af sprog foreslog Saussure, at ordet *sprog* skal opdeles i to forskellige, men relaterede definitioner. Den første definition kan vi på dansk betegne som *Sprog*, med et stort S, og er konceptet af sprog, med alt hvad det måtte indeholde af lingvistiske, kognitive og filosofiske overvejelser. Det andet sprog kan vi betegne som *sprog*, med et lille s, og er studiet af specifikke sprog – dansk, for eksempel. For igen at bruge biler som sammenligning (forfatteren til denne bog er jo nordamerikaner og glad for biler), er *Sprog* lidt som konceptet af en bil, hvorimod *sprog* er de individuelle bilmodeller. Selvfølgelig er de beslægtede, men hvis man kigger på en Audi A4 ude ved en bilforhandler og stiller spørgsmål om netop denne bil, ville det være lidt follet, hvis bilsælgeren begyndte at fortælle om generelle principper, der gælder for alle biler ("Ja, denne bil kører på hjul, og den har en motor"). Saussures opdeling af *Sprog* og *sprog* har været meget indflydelsesrig i lingvistikken og var med til at

2) Saussure døde i 1913, men hans arbejde er blevet oversat og udgivet mange gange. Hans skelsættende værk *Course in General Linguistics* læses og citeres stadigvæk flittigt af lingvister i dag.

synliggøre, at man skal forholde sig både til det underliggende sproglige maskineri i sindet, som forklares og diskuteres med hjælp af de forskellige sprogteorier (mere om dem senere), og verdens sprog, som befolkninger taler. De specifikke sprog fortjener også at blive undersøgt til bunds, for at vi eksempelvis kan lære andre at tale vores sprog på en effektiv måde og hjælpe mennesker med talevanskeligheder.

I denne bog beskæftiger vi os primært med Sprog med et stort S, da vi beskæftiger os med, hvordan børn tilegner sig sprog generelt, men jeg refererer også til dansk forskning i mange tilfælde. Jeg bruger ikke selv differentiering mellem Sprog og sprog igen – nem denne bog, men læseren gøres opmærksom på, hvornår jeg skriver om noget, der synes at være generelt for sprog, og noget, der er specifikt for et sprog som dansk.

Så det moderne studie af sprog skal forholde sig både til sprog som et almenmenneskeligt fænomen, men også de specifikke sprog. Lingvistikken (eller sprogvidenskaben) er her det studie, som forbindes mest med sprogstudierne, men mange andre felter bidrager lige så meget ved at betragte sprog fra hver deres egen vinkel. Det handler blandt andet om felter som sociologi, filosofi, semiotik, psykologi, lægevidenskab, kognitiv videnskab, neurovidenskab og (audio)logopædi. Selv om Saussure stadig betragtes som en af de helt store, var studiet af sprog er heller ikke noget, der startede med ham. Før den moderne tid var sproget filosofierne og grammatikernes domæne. Platon, for eksempel, overvejede, hvor vidt ting fik deres navne igennem sociale konventioner eller igennem tingenes sande natur (Partee, 1972). Hedder jeg Justin, fordi jeg ligner en "Justin-type", eller var mine forældres navnevalg mere baseret på konventioner, der siger, at et barn skal have et navn, og at man skal vælge fra en lukket liste over socialt acceptable, engelsksprogede navne? I oldtiden fandtes der også grammatikere, som ikke var interesserede i de filosofiske aspekter af sprog, men mere i at beskrive indholdet og reglerne af et givent sprog. Latin, for eksempel, var så velbeskrevet og bevaret i skrift,

at lærde igennem mange århundreder har kunnet bruge sproget som et skriftligt *lingua franca* (Curtius, 2013). Et *lingua franca* er et fællessprog for folk der taler forskellige sprog – engelsk for eksempel er et *lingua franca* for internationale i Danmark. Selv om man igennem mange århundreder har beskæftiget sig videnskabeligt med sprog, er det dog inden for det sidste hundrede år, at vores viden om sprog er vokset mest.

Symboler og struktur

Udover at skelne mellem sprog som et fænomen og individuelle sprog bidrog Saussure til lingvistik med to andre iagttagelser (Saussure, 1913), som begge har været betydningsfulde for vores viden om sprog. For det først foreslog Saussure, at lingvistiske tegn (fx ord) har to sider ligesom en mønt. Et tegn har en akustisk form (fx sproglyde), og så et indhold af mening. Normalt er forbindelsen mellem form og indhold arbitrær, hvilket vil sige, at man ikke kan høre på et ord, hvad det betyder. For eksempel kan man ikke høre på ordet 'bjørn', at ordet beskriver et færligt, stort dyr, der bor i skoven. Sprog er derfor et *symbolsystem* ifølge Saussure – et ords betydning skal huskes. Saussures antagelse har implikationer for børn, for det betyder, at børn skal tilegne sig både *formen* og *betydningen* af et ord.

Saussures anden iagttagelse og påstand om sprog var, at verdens sprog er strukturelle systemer, hvor overordnede regler som grammatik organiserer mindre enheder som ord. *Strukturalisme*, som det kom til at hedde, er et sprogsyn, som har præget lingvistikken i en meget høj grad og fortsætter med at gøre det i dag. Det kan måske virke indlysende, at sprog har struktur og systematik, men pointen her skal ikke undervurderes. Verdens sprog er *meget* strukturerede, og det gælder ikke kun for grammatik. Også rækkefølgen af sproglyde i et ord er styret af rigide regler. Et eksempel: Hvis jeg opfandt en ny maskine, så kunne jeg give min maskine et navn. Men jeg kunne ikke kalde min maskine hvad

som helst – jeg skulle adlyde de regler, der gælder for sproglyde på dansk, og det er ikke kun et spørgsmål om fx at undgå udenlandske lyde som det engelske 'th'. Der er også regler på dansk, for hvordan danske sproglyde må sættes sammen. Min maskine måtte for eksempel godt hedde:

(1.3) Luli

Men ikke:

(1.4) *Lsuli

På dansk er det nemlig ikke tilladt at sætte /l/ og /s/ sammen i starten af en stavelse, selvom begge sproglyde findes på dansk. Hvorfor er sprog så restriktivt? Måske kan man sammenligne sproget med et samfund. Hvis ikke der hersker ro og orden i et samfund, er det også svært at opretholde en normal hverdag. På en lignende måde sørger restriktive progregler og systematik for, at kommunikationen flyder effektivt og funktionelt.

Sprog ændrer sig dog også over tid, til trods for deres tendenser mod regler og systematik. Min egen mor er et fint eksempel på netop dette. Hun flyttede til Canada fra Danmark i 1970'erne, og hendes danske sprog synes at være "uberørt", siden hun emigrerede til Canada. Snakker man i dag med min mor i Canada, kan man indimellem få den fornemmelse, at man snakker med en af hovedpersonerne fra et afsnit af *Matador*. Hendes danske sprog er i høj grad forblevet, som det var i 1970'erne, imens dansk hjemme i Danmark har forandret sig lidt, som sprog nu gør over tid.

Jeg husker også engang, at jeg under en telefonsamtale med min mor i Canada blev nødt til at forklare hende hvad en 'pendler' var (i første omgang troede hun slet ikke på, at jeg kendte et ord på dansk, som hun ikke selv kendte. Forståeligt nok, da jeg kun havde boet i Danmark i to år dengang, og fordi dansk er hendes modersmål). Slår man ordet pendler op i den danske ordbog,

kan man læse at ordet har været brugt i Danmark siden 1974 – tilfældigvis det samme år min mor netop flyttede til Canada. For øvrigt er dette det eneste eksempel i mit liv på, at jeg kunne lære min mor dansk. Det plejer ellers altid at være den anden vej rundt.

Forklaringsmodeller på, hvordan børn tilegner sig sprog: Nature versus Nurture

Saussures teori om, at sprog er organiseret som et struktureret system i vores sind, gav rigeligt med stof til eftertanke hos lingvisterne, ikke mindst i forhold til spørgsmålet om, hvordan børn tilegner sig sprog: For hvis sprog er et komplekst system af struktur og regler, hvordan tilegner børn sig så dette komplekse system? En anden indflydelsesrig skikkelse inden for lingvistikken, Noam Chomsky, havde et svar på netop dette spørgsmål: Sprog må være noget medfødt (Chomsky, 1965).

I den første halvdel af det 20. århundrede var den mest udbredte forklaringsmodel på børns sprogtilegnelse baseret på det *behavioristiske syn*, som dækker over opfattelsen, at et dyrs adfærd er en refleks på stimuli eller konsekvensen af betingning over tid. Om sprogtilegnelse argumenterede den berømte psykolog B.F. Skinner for, at børn lærer sprog gennem *operant betingning* (Skinner, 1957), hvor barnet også kan lære fra tidligere konsekvenser. Ifølge teorien lærer børn sprog ved at prøve sig frem med brudstykker af sprog fra deres sprogmiljø, som de imiterer. Hvis barnet peger på en kat og siger 'bord', at barnet ikke bliver forstået hjælper det med at lære, at det var det forkerte ord. Til gengæld hvis barnet siger 'kat' og mor siger 'Dygtig dreng, en kat!', så hjælper den positive respons barnet med at forstå, at ordvalget var korrekt. Den positive eller negative respons (fx at blive forstået eller ikke forstået), som de får, hjælper dem med at spore sig ind på sprogets korrekte struktur. Derfor er barnets sprogtilegnelse, ifølge Skinners teori,

stærkt afhængig af sprogmiljøet omkring barnet, idet barnet ikke kan lære sig sprog uden sprogligt input (noget at imitere) og positive og negative responser (som primært kommer fra de voksne). Chomsky afviste fuldstændigt Skinners forklaringsmodel (Chomsky, Jakobovits & Miron, 1959) og påpegede, at børn ofte ikke rettede deres sprog, selv om de fik en negativ respons. I stedet påstod Chomsky, at der findes en *universel grammatik (UG)* indkodet i vores genetik (fx Chomsky, 1965). Ifølge den påstand er vi mennesker født med et grundlæggende grammatisk program, hvor barnets opgave 'bare' er at indstille programmet efter det sprog, det hører i sit sprogmiljø. Chomskys påstand er dermed baseret på antagelsen, at alle verdens sprog blot varierer i deres detaljer – men at den grundlæggende grammatik er genetisk betinget.

Chomskys påstand skulle være et ganske logisk ræsonnement, for, som Chomsky påpegede, hvordan kunne et spædbarn – som har en intelligens som, ja, et spædbarn – regne et sprogs komplekse regler ud uden hjælp fra genetikken? Senere argumenterede Chomsky yderligere, at det sproglige input, som børn modtager fra deres forældre og andre, er så ringe, at de aldrig uden hjælp fra UG kunne lære sig et sprog (Chomsky, 1980). Logikken i dette argument er ikke helt i overensstemmelse med empirisk forskning, som har fundet, at forældre plejer at tale langsommere og tydeligere med børn end andre (Fernald & Simon, 1984). Men Chomskys pointe er blot, at børn umuligt kunne lære sprog, hvis det kun var et spørgsmål om intelligens og anstrengelse. Synspunktet at sprog er medfødt, refereres der til med betegnelsen *nativisme*, og det repræsenterer overordnet set den ene lejr i den såkaldte *nature versus nurture*-debat inden for sprogtilegnelse.

Debatten er er langt mere nuanceret, end navnet antyder, men kort sagt drejer debatten sig om, i hvilket omfang sprog er en medfødt evne, dvs. en del af et menneskes *natur*. Det, diverse nativistiske positioner, hvoraf Chomskys er det mest kendte, har tilfælles, er altså en forståelse af sprog som noget, der tilegnes

Mrs. Ince
blev ikke
væres skinner sig
blev var sig

ved hjælp af medfødt kognitiv maskineri, som knytter sig specifikt til sprog. Synspunkter, der afviser, at sprog er indkodet i vores genetik, klumpes til gengæld sammen i *nurture*-lejren. Her er der mange forskellige specifikke synspunkter, men de har mere eller mindre det tilfælles, at de antager at sprogtilegnelse ikke er resultat af en særlig prog-gen, men at sprogtilegnelse er en proces stærkt afhængig af miljøet barnet vokser op i. Selv om Chomskys **nativistiske teori** har været enormt vigtig og indflydelsesrig i hele det lingvistiske felt, har andre teorier og ikke mindst forskningen udfordret logikken i den ***nature*-orienterede position**. Et slags alternativ til den nativistiske position gives i Michael Hallidays systemiske funktionelle grammatikteori (Halliday, Matthiessen & Matthiessen, 2014). Halliday forstår sprog som et *semiotisk system*, der bruges for at skabe mening mellem mennesker. Ifølge Halliday har mennesker en del medbestemmelse i hvordan sproget anvendes for at kommunikere hvad de gerne vil kommunikere, og han mener, at dette ikke bør glemmes i en teori om, hvordan børn lærer sprog. Hallidays teori er ikke nødvendigvis sammenlignelig med Chomskys, fordi de arbejder ud fra forskellige forståelser af, hvad sprog er. **Hvor Chomsky grundlæggende ser sprog som en medfødt grammatisk maskine, som eksisterer, fordi den er kodet ind i vores genetik, så anser Halliday sprog som noget, der er opstået, fordi mennesker er sociale og ønsker at kommunikere med hinanden.** Hvis man spørger sig selv, 'Hvorfor har vi overhovedet sprog?', så argumenterer Halliday, at det er fordi, at mennesker i deres evolutionære historie, er blevet meget sociale og ville kommunikere med hinanden. Dette er en radikalt forskellig forklaringsmodel fra Chomskys, som anser sprogets opståen nærmeste som en genetisk tilfældighed. Andre forskere har også påpeget, at det er problematisk at antage, at sprog er tætforbundet med menneskers genetik, Christiansen & Chater, (2008) argumenterede, at sprog ændrer sig hurtigere end genetisk struktur ændrer sig. Ifølge dem er det ulogisk, at påstå at genetik er årsagen til sprog, da gener ikke kan nå at ændre sig i

takt med sprogets udvikling over tid. Hallidays forståelse af sprogets opståen giver mere mening, hvis man godtager deres argument, fordi så er sprog noget, som er opstået efter behov, lige som mange andre evolutionært betingede funktioner, som et dyr kan have (fx en pels for at holde varmen i et koldt klima).

I forhold til hvordan børn aktivt tilegner sig sprog er et mere direkte alternativ til Chomskys UG-hypotese Michael Tomasellos **funktionelle teori om sprogtilegnelse** (Tomasello, 2009). Tomasello afviser Chomskys UG og argumenterer i stedet, at børn konstruerer deres sprog ud fra det sproglige input, de modtager. Tomasello afviser Chomskys ræsonnement om, at sprog er for komplekst at lære uden genetisk forprogrammering, og siger i stedet, at børn besidder almene kognitive kompetencer, som de bruger for at **knække sprogets kode og opbygge et voksenlignende sprog over tid**. For det første, påpeger Tomasello, er spædbørn i stand til at aflæse deres forældres intentioner ved slutningen af barnets første år, hvilket betyder, at barnet kan forstå, hvornår en voksen forsøger at lære barnet noget, såsom hvad fx et objekt hedder. For det andet, argumenterer Tomasello, er barnet i stand til at genkende mønstre, som gør, at barnet kan regne sprogets strukturer ud over tid. Kort sagt mener Tomasello ikke, at barnet er helt så dårligt disponeret, når det kommer til tilegnelsen af noget komplekst som grammatik. Centralt i Tomasellos teori er barnets ønske om at kommunikere som drivkraften bag sprogtilegnelse. Denne position står i opposition til et stærkt nativistisk synspunkt, som ville pege på genetikken som motor i sprogtilegnelse.

Det er vigtigt, at man forstår ***nature versus nurture*** som et kontinuum, hvor der også findes teorier, som ligger mere i midten. For eksempel antager nogle teorier, at genetik og miljø er gensidigt afhængige af hinanden i barnets tilegnelse af sprog (fx MacWhinney, 2014). Det er også meget muligt, at opdelingen mellem *nature* og *nurture* unødvendigt hælder meget komplekse teorier i forskellige kasser og derved gør diskussionen alt for unuanceret.

For pædagogen er det ikke så vigtigt, at man vælger en side i debatten. For det første er sprogpedagogik et praktisk fag, der handler om, hvordan man understøtter et barns sprogtilegnelse. Faget er primært baseret på empirisk forskning inden for logopædi, pædagogik og uddannelsesforskning, og derfor ligger sprogpedagogikken mere i udkanten af debatten end traditionel lingvistik gør. For det andet antager alle teorier om sprogtilegnelse i princippet, at den voksne har en vigtig rolle i barnets tilegnelse af modersmålet. For uden sprogligt input fra barnets nære miljø er det umuligt at lære et specifikt sprog i det hele taget.

Hvad består et sprog af?

Indtil videre har vi beskæftiget os med, hvad sprog er, og kort skitseret forskellige teorier om, hvordan børn tilegner sig sprog. Men vi har stadigvæk ikke forholdt os til, hvordan verdens sprog er opbygget rent strukturelt. Hvilke delkomponenter består et sprog af?

Langt de fleste mennesker har kun en overfladisk viden om, hvordan deres modersmål er skruet sammen, og det er tilstrækkeligt for dem. Man behøver ikke at vide meget om sprog for at anvende det flydende, ligesom en bilist ikke behøver meget teknisk viden om biler for at være en god bilist. Men for professionelle som fx pædagoger, der beskæftiger sig med børns sprogtilegnelse, er det nødvendigt, at man kan identificere og arbejde med sprogets delkomponenter.

Et sprog er ligesom et hus, i den forstand at et hus består af forskellige komponenter, og at det er ikke ligegyldigt, hvilken rækkefølge man bygger komponenterne sammen i (man ville næppe sætte et tag på, inden man bygger fundamentet). Børn tilegner sig sprog på den samme måde. De begynder med at tilegne sig sprogets lydssystem, som man refererer til som **fonologi**. Alle børn med normal hørelse kan opfatte lyde fra fødslen, men de ved ikke, om og hvilke lyde der hører til et sprog, eller hvordan

lydene sættes sammen til ord. Fonologisk udvikling handler derfor om barnets tilegnelse og organisering af sproglyde, og hvordan man artikulerer ting med disse lyde rent fonetisk.

På et givent sprog findes der tusindvis af ord, som barnet også med tiden skal lære. De ord, man kender, refereres her til som et *leksikon*, som er en slags mental ordbog, der indeholder alle ordene, deres form og deres betydninger. Leksikalsk udvikling handler om, hvordan børn tilegner sig viden om ord, inklusive ordenes lydstruktur, deres betydning og pragmatisk viden om, hvordan man bruger ordene i forskellige sociale situationer.

Ud over et lydssystem og et leksikon består et sprog også af et system, der bøjer ord sammen og binder dem sammen med andre ord. Dette system kalder vi *grammatik*, som igen opdeles i *morfologi* og *syntaks*. Morfologi (på dansk) omhandler de præfikser (forled) og suffikser (bagled), som man kan modificere et ord med. For eksempel kan man på dansk tilføje endelsen '-er' til 'bil' for at gøre ordet til flertal, og barnets tilegnelse af disse og andre ordtilføjelser er en del af barnets morfologiske udvikling. Syntaks er de regler, et sprog har for at sætte ord sammen. For eksempel kræver dansk syntaks (normalt), at tillægsord kommer før de ord, de modificerer, og derfor er det grammatisk korrekt at sige 'det hvide hus' og grammatisk forkert at sige (og ikke mindst svært at forstå) 'det hus hvide'. Danske børn skal i deres syntaktiske udvikling lære denne og et stort antal andre syntaktiske regler. Bemærk, at hvad der er grammatisk ukorrekt på dansk, sagtens kan være korrekt på et andet sprog. For eksempel skal man på fransk normalt (dog med nogle undtagelser) sætte tillægsordet *efter* navneordet, og derfor er 'det hus hvide' (la maison blanche) den korrekte form på fransk.

Kan et barn så kommunikere med sprog, hvis det har tilegnet sig sit modersmåls fonologi, leksikon og grammatik? Ikke helt. For børn skal også lære, hvordan man bruger og forstår sprog i kontekst. Denne viden kalder man *pragmatik*. Pragmatik handler om vores forståelse af, hvordan vores omgivelser og baggrundsviden bidrager til en ytrings *mening*. Hvis en politimand for eksempel

afhører en person, som er mistænkt for at have stjålet en masse penge, kunne politimanden måske godt finde på at sige: "Det er en ret flot bil, du har." Normalt når man hører den slags kommentar, ville man opfatte det som en kompliment, men i denne situation befinder mistænkte sig i en anden kontekst. Politimandens kommentar var ikke et kompliment, men rettere en beskyldning: "Hvordan fik du råd til sådan en bil?" kunne han lige så godt have spurgt. Pragmatisk sprogudvikling handler derfor om at lære at forstå sprog i kontekst og er samtidig forbundet med barnets fonologiske, leksikalske og grammatiske udvikling. Pragmatisk udvikling omfatter også barnets læring af sociale regler inden for sprog. For eksempel skal alle børn lære turtagning (dvs. at vente på at det bliver ens tur til at tale), som er en af de grundlæggende regler, der gælder for samtaler (Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974). Vi mennesker kan åbenbart ikke lide at tale i munden på hinanden, og det sker faktisk yderst sjældent. Når det sker, plejer der at være en person, som "vinder" kampen og får ordet.

For at opsummere består sprog af flere delområder, som barnet skal tilegne sig. Barnet skal lære sit modersmåls lydssystem, som vi refererer til som barnets fonologisk udvikling. Barnet skal også lære tusindvis af ord, hvilket vi kalder leksikalsk udvikling. Barnet skal lære grammatik, som består af syntaks og morfologi. Barnet skal også lære at bruge sproget i kontekst, hvilket kaldes pragmatisk sprogudvikling.

Opsummering

Dette første kapitel var en meget kortfattet introduktion til sprog og forskellige teorier om sprogtilegnelse. Vi fandt ud af, at sprog ikke altid har været nemt at definere, og at man skal skelne mellem sprog som overordnet fænomen og verdens sprog. Vi så også, at sprogforskere er uenige om, i hvilket omfang sprog er en medfødt evne eller ej. Og til sidst gennemgik vi delkomponenterne, som man plejer at finde dem i verdens sprog.

I de kommende kapitler vil vi gå dybere ind i disse delkomponenter, da det primært er dem, man arbejder med i en pædagogisk hverdag. I kapitel 2 beskæftiger vi os med barnets kommunikative udvikling, inden barnet begynder at tale, og går derefter videre til barnets fonologiske udvikling, leksikalske udvikling og grammatiske udvikling. Barnets pragmatisk udvikling kommer vi også ind på igennem kapitlerne, hvor det pragmatisk aspekt bliver relevant.

Nøgleord

- Sprog
- Tegnsprog
- Sprog som noget konventionelt og systematisk
- Sprog versus sprog
- Lingvistik
- Strukturalisme
- Nature versus nurture
- Behaviorisme
- Universel grammatik
- Sprogpædagogik
- Nativisme
- Funktionsteori om sprogtilegnelse
- Fonologi
- Leksikon
- Grammatik
- Morfologi
- Syntaks
- Pragmatik

